

Székely Csaba

BÁNYAVAKSÁG

HÁTTÉRANYAG ÉS TANÍTÁSI SEGÉDLET PEDAGÓGUSOKNAK
KÉSZÍTETTE: ARATÓ LÁSZLÓ

Magyartanárok Egyesülete

2015

- A SZERZŐRŐL,
- A DRÁMÁRÓL ÉS
- A RENDEZÉSRŐL ELŐZETESEN

Székely Csaba 1981-ben született Marosvásárhelyen. Első nagyobb sikerét egy angol nyelven írt (!) művel érte el: 2009-ben *Do You Like Banana, Comrades?* (Szeretitek a banánt, elvtársak?) című darabjával elnyerte a BBC Legjobb Európai Drámáért díját. 2011 és 2013 között hatalmas sikereket aratva szinte betört a magyar színházi életbe. *Bányavidék* című trilógiájának első darabját, a *Bányavirágot* 2011 óta öt színház tűzte műsorára. Sebestyén Aba marosvásárhelyi rendezése 2012-ben megnyerte a legrangosabb magyar színházi eseményen, a Pécsi Országos Színházi Találkozón a legjobb előadásnak járó díjat. A darabot 2011-ben a Színházi Dramaturgok Céhe, 2012-ben a Színházi Kritikusok Céhe minősítette az év legjobb darabjának. A trilógia második részét, a *Bányavakságot* a Székényén kívül a Marosvásárhelyi Nemzeti Színházban is játsszák, 2014 februárjától pedig Kaposváron is. 2013-ban éppen ez a dráma nyerte a Színikritikusok Díját. A trilógia harmadik része, a *Bányavíz* – ami szintén műsoron van a Székényében! – megnyerte az Örkény István Színház drámapályázatát. (S ez távolról sem a szerző összes díjának felsorolása.) Székely Csaba igazi színházi szerző, darabjai előbb arattak színpadi sikert, mint hogy könyv alakban (2013-ban) megjelent volna a *Bányavidék* című kötet. A trilógia nem a szó legszűkebb értelmében vett trilógia, mivel a három darab főszereplői nem azonosak. Azonos viszont a helyszín, a bezárt bányájú, hanyatló székely hegyi falu. Mindhárom darabnak öt szereplője van, akik közül négynek I-vel kezdődik a neve. Az egy nem I-betűs szereplő mindig kicsit kívülálló vagy jövevény: ilyen idegen a *Bányavirágban* a városból származó orvos, Mihály, a *Bányavakságban* a román detektív, Florin, a *Bányavízben* pedig Márton, Ignác pap nevelt fia. Mindhárom kamaradarabban végig isznak a szereplők, mindháromban nyomtatékosan kerül szóba a falu elnéptelenedése és az öngyilkosság. Mindháromban alapmotívum az életkudarcc, a bezártság és az elvagyódás. Mindháromban említik Ignácot, a falu katolikus papját, aki a harmadik darab egyik főszereplője lesz. Más, apróbb motívumok is ismétlődnek. Mindhárom darab 12-12 jelenetből álló, a klasszicista dráma hármasságát nagyjából betartó egyfelvonásos. A helyszín mindhárom drámában egyetlen ház: az első részben Iván és Ilonka háza, a másodikban Ince és Iringó háza, a harmadikban a paplak. Az időkezelés azonban már különböző: a *Bányavirágban* Illés halálhíre és az utolsó jelenet között 3 nap telik el, a *Bányavakság* 1 nap alatt, a *Bányavíz* pedig 4 hét alatt játszódik. A darabok egyszerre erősen stilizált és brutálisan nyers nyelve is összefogja a trilógiát. Csizmadia Tibor mindhárom darabot megrendezte szinte ugyan azokkal a színészekkel és alkotókkal, s mindháromat folyamatosan, nagy sikerrel játsszák: az első részt a Pincészínházban, a másik kettőt a Székényében.

- **BÁNYAVAKSÁG AZ ISKOLÁBAN**
- **MIKOR ÉS KIKNEK TANÍTSUK?**

- A *Bányavakság* fergetegesen hatásos, szórakoztató darab, ezért 16 év fölött bárkinek ajánlható. Ugyanakkor trágárságokkal teli nyelve, durva életanyaga bizonyára sokakat visszaretent. Mivel középiskolás diákjaink aligha a színházban hallanak először káromkodást, csúnya szavakat, nem indokolt, hogy „erkölcsvédelmi” szempontok miatt ne nézzük meg az előadást. Másrészt – és talán ez a fontosabb – a darab szereplőinek nyomorúságos élete, kiúttalan sorsa, torz jelleme nyilván senkit nem vonz, így hát nyelvük sem kínál követendő mintát.

- **Beckett és Örkény vagy Csehov és Ibsen közegében**

A darab tanítható az 12. évfolyamon a kortárs irodalom témakörében, az abszurd dráma, Beckett *Godot*-ja vagy Örkény *Tótékja* társaságában. Ez a kontextus is érdekes összevetésekre ad alkalmat. (Például a *Tótékkal*: vendég a hegyi faluban, realiztikus és abszurd elemek keverése, tragikum és komikum keveredése stb.) Talán még szerencsésebb 11.-ben tanítani a *Bányavakságot*, a társalgási dráma, Csehov egyik színműve, a *Ványa bácsi* vagy a *Három nővér*, esetleg – ha sor kerül rá – egy Ibsen-dráma bevilágító közelségében. Székely Csaba az ír Martin McDonagh mellett éppen Csehovot jelöli meg mint a műveire legnagyobb hatást gyakorló szerzőt. A megfeneklett életek, a befagyott kapcsolatok, a bezártság és elvágyódás, a falusi (provinciális), kitörést nem engedő közeg, a szinte egyenlő fontosságú szereplők, a groteszk dialógusok mind-mind Csehov drámáira emlékeztetnek. Míg a csehovi dramaturgia a *Bányavidék* című trilógia mindhárom darabjára jellemző, a *Bányavakság*-ban Ibsen analitikus szerkesztésmódját is felfedezhetjük. A kívülről jövő szereplő (Florin, a román rendőr) és a néző előtt a jelen idejű cselekmény kibontakozása során fokozatosan tárulnak föl a múlt titkai. Először Ince felesége és fia halálának körülményei, azután a polgármester korrupciós ügyei, majd az, hogy lánya, Izabella már három éve nem egyetemista, hanem takarító egy hipermarketben, még később az, hogy Florin, a városból jött rendőr eleve nem Izsák, hanem Ince ellen gyűjt terhelő adatokat. Végül pedig az derül ki, hogy Ince testvérének, Iringónak férje nem a kútba fulladt, hanem felesége verte agyon. A szerző a trilógia végén köszönetet mond „három fő forrásának, melyekből annyit merített, hogy majd megfulladt: *Anton Pavlovics Csehovnak, Martin McDonagh-nak és az erdélyi valóságnak*”. (Érdemes megnézni vagy legalább ajánlani a gyerekeknek McDonagh *Vaknyugat* című darabját Varró Dániel bravúros fordításában, amelyből a szerző saját bevallása szerint szintén sokat merített.)

- **ÖTLETEK OSZTÁLYFŐNÖKI,**
- **ETIKA-,**
- **TÁRSADALOMISMERET**
- **VAGY DRÁMAÓRÁRA**

Alapvető társadalomismereti és etikai kérdéseket vet fel a darab: nemzetiségi kérdés, korrupció, alkoholizmus. Ezek exponálására következik néhány feladat és kérdés. Egy-egy témát több csoport is megkaphat. A megbeszélésre, jegyzetelésre 8-10 percet adjunk, a közzétételre témánként 2-3-at. Az E) feladat házi feladat, amit korábbi – osztályfőnöki, etika – órán kell kiadnunk. Az F) feladat valószínűleg nem adható a többivel párhuzamosan, hanem egy másik osztályfőnöki vagy társadalomismereti órához kapcsolhatja a dráma megbeszélését.

- Dolgozzatok négyes csoportokban!
 - A. Írjátok le vázlatosan, hogy hallomásaitok, saját élményeitek alapján milyenek képzeltek egy mai erdélyi (székely) hegyi falut, az ott élő embereket?
 - B. Foglaljátok össze, hogy mit tudtok az erdélyi magyar-román együttéléstről, annak múltjáról és jelenéről!
 - C. Találjatok ki és adjatok elő egy választások előtti éles párbeszédet egy mai székely falu hivatalban lévő polgármestere és az ellene induló jelölt között. A párbeszéd elhangozhat kocsmában, egyikük otthonában vagy egy falugyűlésen. A dialógust a helyzetnek megfelelően formáljátok meg! (Milyen vádakkal illethetik egymást a felek?)
 - D. Milyen magyarországi korrupciós ügyről hallottatok? Mit jelent a fogalom? Miért nehéz leleplezni, büntetni?
 - E. Nézzetek utána a(z elektronikus) sajtóban egy viszonylag jól körülírt, tömören összefoglalható korrupciós ügynek! Ismertessétek a vádat és a hírbe hozott személy védekezését!
 - F. Vajon ki adja ivásra a fejét? Milyen élethelyzetek, milyen társadalmi helyzet, körülmények jelentik a legkedvezőbb táptalajt az alkoholizmus számára? Soroljatok föl példákat!

- **AZ ELŐADÁS MEGTEKINTÉSE ELŐTT**
- **FELKÉSZÜLÉS A MAGYARÓRÁN**

● **RÁHANGOLÓDÁS**

Ráhangelőként részben a fentebb található társadalomismereti és erkölcsi kérdések, feladatok használhatóak. Részben pedig az alább következő, irodalomóra való szempontok.

1. Elevenítsétek fel, amit az ibseni, illetve a csehovi dramaturgiáról tanultatok! Ha nem tanultatok ezekről, nézzetek utána a témának 11-es tankönyveitekben, illetve interneten, pl. a Sulinet Tudásbázisban vagy a Fazekas Enciklopédiában!
2. Nézzük meg a színlapról a szereposztást! Milyen érdekesség figyelhető meg a szereplők nevében?

Ince, ötvenes férfi: Kaszás Gergő

Iringó, a húga: Bozó Andrea

Izabella, a lánya: Eke Angéla

Florin, rendőr: Tóth József

Izsák, szomszéd: Epres Attila

- **Előzetes megfigyelési szempontok az előadáshoz:**

3. Figyeljétek meg a díszletet, kellékeket és a jelmezeket! Hogyan járulnak hozzá a helyzet- és jellemrajzhoz?
4. Figyeljétek meg a szereplők jellegzetes gesztusait, mozgását! Például ki hogyan iszik? Hogyan lesznek egyes kellékek, díszletelemek a játék részei?
5. Figyeljétek meg, hogy a múlt eseményei hogyan tárulnak fel a drámában!
6. Figyeljétek meg, mikor mi miatt nevetünk, mik a komikum forrásai a drámában, illetve az előadásban!

- AZ ELŐADÁS MEGTEKINTÉSE UTÁN
- ÉRTELMEZŐ-ELEMZŐ FELADATOK
MAGYARÓRÁRA

I. DÍSZLET, LÁTVÁNY

- Az előzetesen megadott szempontok közül a díszlet, a látvány felidézésével kezdetjük az órát. Ha van rá lehetőség, emlékeztetőnek vetítsünk vagy nyomtassunk ki néhány előadásfotót!
- Érdeemes összevetni a Székény és a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház díszletét. Ez természetesen feladat a diákok számára.

Képek a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház előadásáról:

Képek a Szkéné Színházban látott előadásról. / fotó: Mészáros Csaba

● Lehetséges megoldások, háttérelmezés

A díszlet egyfelől realista-naturalista. A kék kredenc (konyhaszekrény), a szék, az asztal, az ágy, a rozsdás mosdólavór, a sístergő televízió szegény, kopottas világot idéz. A szoba-konyha padlóját borító kék csempe és a friss ajtók ugyanakkor pénzigényes, de befejezetlen beruházásokat is sejtetnek. A mindent beborító fóliák, festetlen, lakkozatlan ajtókeretek átmenetiséget, félbehagyottságot sugároznak. Iringóék háza olyan, mint egy építkezési vagy bontási terület. Az előszínpadot a háttértől, a szobát az udvartól elválasztó ajtókereteken átlátszó fólia lóg. Ez némileg absztraktabbá, védtelenebbé teszi a teret. Ahogy Varga Anikó írja: a „kint és bent közti határ annak ellenére mosódik el, és válik a szereplők ideiglenes létállapotának kifejezésévé, hogy közlekedésük következetesen jelzi a különbséget. A nejlonnal lobogózott építkezési állványok és ajtók, a vakolatlan beton, a konyha mindent befedő, kék csempéje rideg, a szükségmegoldások folyamatában tákolt otthont mutat. Az alkoholista Ince, valamint sebhelyes arcú húga, Iringó közös élete sem fest másként”. A fólia később a gyilkosság során is látványos szerepet játszik.

A darab indításában az absztrakciót és a komikus hatást egyszerre teremti meg az, hogy a másnapos Ince nem a kanapéról, hanem a fólia alól (szinte a föld alól) kerül, mászik elő Iringó szólítására. Alapvető díszletelem és kellék a sok címkétlen, tehát házi készítésű pálinkát tartalmazó üveg, amelyek hol teli vannak, hol kiürülnek, de mindig kerül belőlük újabb. A kredenc üveglapjai között látszik Izabella gyerekkori képe, amely jelzi, hogy a lány a fókusz, motivációja Ince cselekedeteinek. Az ő tanulmányait fedezendő merül el a korrupcióban, lányának akarja biztosítani a faluból való kiemelkedést, kimenekülést. Izsák militarista-gárdistás szerelése, jelvényei, bakancsa aláhúzza szélsőjobbos karakterét. Ince archaikus, enyhén népviseletszerű ruhájával áll szemben Florin bőrzakója (nem dzseki!), városias-hivatalnoki ingje és nyakkendője. A román nyomozó jellegzetes tárgya a nagydarab aktatáska. Izabella szűk ruhája, festett haja hozza némileg közönséges, ugyanakkor modernné, félértelmiségivé és városivá kupálódott figuráját. A lány hatalmas hátizsákja szinte jelképpé emelkedik, teherré, ami néha lehúzza, ledönti a bizonytalan lábakon álló ex-egyetemistát. Izsák félelmetességéhez hozzátartozik a tör, amivel szalonnázgat.

Az előadás legfontosabb, ismétlődése és eltúlzottsága miatt komikus gesztusa a pálinkázás. Ez egyúttal a szereplők jellemzésének is része. Iringó féllábon iszik, az erős pálinkától szinte ugrál. Florin, aki talán nem alkoholista, elvörösödik a szokatlanul erős italtól. Ince és Izsák hörpintései gördülékenyebbek, kevésbé rázzák meg a mélyalkoholista szereplőket. Fontos komikus elem az üvegek keresése, rejtegetése, a kiürülésükön való bosszankodás, az egyre újabb palackok előkerülése. Mintha a pálinka lenne az egyetlen biztos dolog a szereplők életében, s az egyetlen közös nevező a falu összes lakója között. A kerítésszagató ital egyrészt része az erdélyi helyi színnek, couleur locale-nak, másrészt jelzi a falu hanyatlását, kiúttalanságát.

A Sebestyén Aba rendezte előadás Bartha József-féle díszletének melegebbek, tarkábbak, sőt rikítóak a színei. Komfortosabb a lakás. Itt nem a ridegségre és átmenetiségre, hanem a giccses-idealizáló Erdély-ábrázolásra esik a hangsúly. Ezt a túlszínezett képs-lap-jelleget a festett erdő és a falon látható Welcome to Transylvania felirat nyomtatékosítja. A színpadképekből úgy látszik, mintha a marosvásárhelyi előadásban erősebb hangsúly esne a népszínművi Erdély-sztereotípiák leleplezésére, míg Csizmadia Tibor rendezése és Cziegler Balázs díszlete mintha azonnal a rideg valóságot mutatná fel, az abszurd drámák katasztrófa utáni kihűlt táját. Hímzett terítő és terítő nélküli asztal áll egymással szemben.

II. MOTÍVUMOK

Az alábbi csoportmunkához megadhatjuk a témák felsorolása után következő segítő kérdéseket vagy teljesen szabad kezet adhatunk a diákoknak.

- Négyes csoportokban vizsgáljátok, beszéljétek meg a darabot az alábbi motívumok szempontjából. Készítsetek jegyzeteket, használjátok fel a megadott idézeteket, ha van kötetetek, keressetek további idézeteket. Készüljétek föl vizsgálódásotok eredményének három percben való közreadására!

A. a falu helyzete

B. alkohol

C. magyarság (és románok)

D. emberi kapcsolatok, távlattalanság

E. politika, korrupció

F. feltáruuló titkok, bűnök

A/ MIT TUDUNK A FALU SORSÁRÓL, ÁLLAPOTAIRÓL?

- Miből fakad a faluban a nagymértékű munkanélküliség?
- Mikor lett Izsáknak fakitermelésre alkalmas erdeje?

INCE Emlékszel? Gyermekzsivaj, feleség, gyümölcsfák, pénz a zsebemben, autó az udvaron, lopott benzin a pincében... Semmi se maradt ebből. S ha végigmegyek az utcán, mintha idegen helyen volnék. (elmerengve) Idegenek a házak, az utak, a kerítések, az emberek... a libák... a tehenek... a lovak...

IRINGÓ Az állatok is, felfogtam én.

INCE ...A tyúkok... a kutyák...

IRINGÓ Megértettem!

Csend.

INCE ...A kicsirécék... Elveszett minden, ami régen volt, lassan már inni sincsen kivel. Puskás Misi öngyilkos lett, Szász Jani úgyszintén. A régiek közül már csak a doktor maradt, meg a plébános, meg a plébános szeretője. A fiatalok pedig elmentek, s aki még nem ment el, az felakasztotta magát. Nem maradt már se jegyzőnk, se tanítónk, se rendőrünk...

IRINGÓ Ezt hajnalban is voltál kedves elsorolni, ne kezdjed megint, megkérlek szépen.

INCE Szépen kihal az egész község.

IRINGÓ Falu.

INCE Az. Ez is nagyon fáj nekem, Iringó. Istentelenül fáj. Engemet község élére választottak polgármesternek annak idején, nem falu élére. (71-72. o.)

B/ ALKOHOL

- Vajon miért isznak az emberek a faluban? Mi minden ad okot, illetve alkalmat Incének az ivásra?
- Idézzétek fel, hogy az előadásban ki hogyan és miből iszik, s mi történik a palackokkal! A szereplők mennyiben rejtegetik, illetve hogyan kommentálják saját iszákosságukat?

INCE Hogyhogy máris visszajött a kérdezősködésből, rendőr úr?

FLORIN Hát, mind mentem itten a trotuáron, de mindenki, akivel kommunikációba próbáltam kerülni, részeg, mint a szamár segge. Reggelnek fejében. Senki nem még mond semmit. Azért jöttem, mert akartam kérdezni maguktól, kik azok, akik nem isznak, hogy inkább azokkal kerüljek kommunikációba.

INCE Nincsen olyan személy ebben a faluban.

FLORIN Ó. Sajnálatos.[...]

INCE Rendőr úr, egy módja van annak, hogy elbeszélgessenek magával az emberek.

FLORIN Igen?

INCE Hívja meg őket egy pálinkára. S igyék velük maga is.

FLORIN És ez funkcionál?

INCE Ez az egyetlen, ami működik.

FLORIN Nagyon köszönöm, Ince úr. Ezt fogom csinálni. Akkor el is mentem.
(*Indul*)

INCE Hallja! Este aztán együtt is megihatnánk valamit.

FLORIN Jó. Nagy örömmel meglássuk. (116.o.)

C/ MAGYARSÁG (ÉS ROMÁNOK)

- Jellemezzétek Ince és Izsák magyarsághoz, románokhoz való viszonyulását, illetve Ince esetében ennek változását! Hogyan minősítik egymás magyarságát! Keressétek ki, milyen mondatokat, káromkodásokat vág Izsák Ince fejéhez! (Ezekhez: 69, 83-84, 110-111, 117-118, 124-126.o.)
- Mi a darab tetőpontja a nemzetiségi kérdés vonatkozásában? Mi a közvetlen előzménye a tetőpontot jelentő vitának és hogyan viselkednek, hogyan érvelnek a vitapartnerek az összeccsapás során? (124-126., 11. jelenet)
- Florin, a román rendőr hogyan csendesíti le Izsákot?
- Értelmezzétek Florin vegetarianizmusát? Valóban vegetáriánus-e az előadás Florinja vagy csak provokálni akar? (A marosvásárhelyi előadásban egyértelműen csupán provokáció, hogy „vedzsetáriánusnak” mondja magát? Miért lehet ez provokáció Incéék falujának közegében?)

INCE *(odalép Florinhoz)* Te képmutató szőröstalpú görény!

IZSÁK Na, ezt már én is megnézem. *(Leül, tör egy darab kenyeret, és elhelyezkedik, mint a moziban)*

INCE Bíztam benned, te nyomorult. De te is ugyanolyan köpönyegforgató vagy, mint az egész fajtád.

FLORIN Hoppá, csak nem utálsz a fajtámat most már?

INCE Még szép, hogy utálsz. Rohadnátok meg az összesen!

IZSÁK Jó beszélsz, testvér.

FLORIN *(elmosolyodik, és úgy néz Incére, mint egy macska, amelyik szórakozni készül az áldozatával)* Aztán miért utálsz minket annyira, mi?

Csend.

INCE Azt kérded, miért utállak?

FLORIN Azt.

INCE Szóval azt. Betelepültetek ide, mindent elvettetek tőlünk, s még azt kérded, miért utállak.

FLORIN Én brassói vagyok, te intelidzsent. Mi nem telepedtünk be.

INCE De betelepültetek. Elvettétek az iskoláinkat, kifosztottátok a templomainkat, meggyaláztátok az otthonainkat. Elloptátok Erdélyországot, s azt kérded, miért utállak. És most tőlem is mindent elveszel.

- FLORIN** Azt vettük el csak, ami a miénk volt.
- INCE** Soha nem volt itten a tiétek semmi. Magyar vér tapad a kezetekhez! Ezt nem felejtjük el.
- FLORIN** Futuj a büszke bozgor hortiszt fajtádat. Ti ugráltok? Ti, nagy náziszt hortisztok, akik jöttetek fehér lovon román asszonyokat és gyermekeket gyilkolni?!
- INCE** Ti is azt tettétek velünk, csak ló nélkül.
- FLORIN** Azt, amit ti csináltatok '40-ben Trezneán meg Ippen? Gyermekeket, te бүdös bozgor?! Román gyermekeket grömádára, te бүdös bozgor?!
- INCE** Pontosan. Ti kezdtétek '19-ben Köröstárkányon! Gyermekeket, asszonyokat, vakokat öltetek, te puliszkazabáló tetű!
- FLORIN** Ti kezdtétek 1785-ben, te lószagú barbárikus hazátlan mujiszt, amikor megöltétek Horea, Kloska si Krisánt!
- INCE** Ti kezdtétek 1600-ban, te bocskoros csobán, amikor Vitéz Mihályotok reánk uszította a rabló hordáit!
- FLORIN** Ti kezdtétek, te büszke gulyásfing! Elnyomtatok minket sok száz évig a saját földünkön!
- INCE** Semmi közötök ehhez a földhöz!
- FLORIN** Nektek nincs semmi közötök! Idejött a csárdás fajtád Asziából a földünket invadálni!
- INCE** Mi Ázsiából jöttünk, de ti sehol nem voltatok akkor. Tudod, hol voltatok? A Duna partján szoptátok az anyafarkas faszát!
- FLORIN** Anyafarkasnak nincsen olyan!
- INCE** A tiéteknek volt.
- FLORIN** Nem volt.
- INCE** De volt, szopósok!
- FLORIN** Ti vagytok szopósok. Ott szoptok a parlamentben mindenkit, aki hatalmat ad nektek.
- INCE** Ti vagytok!
- FLORIN** Ti vagytok!
- IZSÁK** *(kenyérrel a szájában)* Már bocsánat, de a nemzeti sérelmeket vagy az anyafarkas faszának* kérdését vitatjátok mostan?

D/ EMBERI KAPCSOLATOK, TÁVLATTALANSÁG

- Hány éves lehet Ince és hány Iringó? Foglaljátok össze családi állapotuk előzményeit!
- Mivel tartja sakkban, fogságban Ince Iringót s mivel Iringó Incét? Mi jellemzi viszonyukat?
- Mik a két testvér vágyai, reményei, tervei? Mi történik ezekkel? MI vezérli Ince cselekedeteit?
- Ki veszi észre Iringóban a párt kereső nőt? Mi rontja az asszony esélyeit? Hogyan viselkedik az asszonnal eleinte s hogyan később?
- Jellemezzétek Izabella és Ince kapcsolatát!
- Ki az egyetlen szereplő, aki a darabban a falusiak közül ki tud törni, akinek távlatai vannak? Vannak? Mi az ára a kitörésnek, szabadulásnak?

INCE ...A kicsirécék... Elveszett minden, ami régen volt, lassan már inni sincsen kivel. Puskás Misi öngyilkos lett, Szász Jani úgyszintén. A régiek közül már csak a doktor maradt, meg a plébános, meg a plébános szeretője. A fiatalok pedig elmentek, s aki még nem ment el, az felakasztotta magát. Nem maradt már se jegyzőnk, se tanítónk, se rendőrünk...

IRINGÓ Ezt hajnalban is voltál kedves elsorolni, ne kezdjed megint, megkérlek szépen.

INCE Szépen kihal az egész község.

IRINGÓ Falu.

INCE Az. Ez is nagyon fáj nekem, Iringó. Istentelenül fáj. Engemet község élére választottak polgármesternek annak idején, nem falu élére.

IRINGÓ Vakok voltak mind, amikor megválasztottak. Te vagy a legszarabb polgármester, akit a föld a hátán hordott. (72. o.)

*

[S a két legcsehovosabb dialógusrészlet:]

IRINGÓ Nem mehet ez így sokáig, Ince.

INCE Mi nem mehet sokáig?

- IRINGÓ** Ahogy élünk.
- INCE** Ej, örökké csak ezt fújod. Unom már.
- IRINGÓ** Azt is így fogod-e unni, ha az utcára kerülsz azzal az egy szál szaros kabátoddal?
- INCE** Nem kerülök én sehova. A rendőrünk segít félresepregetni Izsákot, engemet újraválasztanak, s lesz pénzünk megint.
- IRINGÓ** Lesz-e?
- INCE** Még szép, hogy.
- IRINGÓ** Mikor láttunk mi abból a polgármesteri fizetésedből valamit is? Örökké elküldöd Izabellának az egészet. Egyébként meg a világ minden pénze nem elég neki, az a helyzet.
- INCE** Drága az egyetemi élet. Városon nem úgy van, mint falun. (87-88.)
- *
- IRINGÓ** Figyeljél, Ince. Ha megvehetném azt a garzont, utána adnék én neked kölcsön annyit, hogy új életet kezdjél.
- INCE** Miféle új életről beszélsz? Én bányász voltam, egyébhez nem értek. Csak a polgármesterséghez... (legyint) se értek. Az én koromban nem alkalmaznak már sehová, ilyen időket élünk. Nincsen már se új, se régi élet az én számomra. Csak túlélés van. De ne gondoljál erre, jóra fordul minden, napok kérdése.
- IRINGÓ** Milyen napok, mi? Évek óta semmi jó nem történik velünk! Sírva imádkozok minden este, hogy történjen már valami jó, és nem, és nem, soha semmi! Milyen napok, mondjad!
- INCE** Hó. Hónapok.
- IRINGÓ** Lehetetlen ember vagy.
- INCE** Egyszer majd jó lesz minden, meglásd.
- IRINGÓ** Mitől lenne jó? Nekem nincsen több pénzem, Ince, tovább eltartani nem tudlak. Ezenfelül meg... (Sóhaj)
- INCE** Ezenfelül mit meg?
- IRINGÓ** Ezenfelül meg lassan ötven éves vagyok, te pedig nem vagy a férjem.
- INCE** Ezt magam is észrevettem.
- IRINGÓ** De mégis közös házban lakunk. Pedig lehet, mégis találhatnék valakit, ha egyedül élnék. (91-92.)

E/ POLITIKA, KORRUPCIÓ

- Milyen korrupciós ügy felderítésére hívja Ince a rendőrséget a faluba? Mi a rendőr idehívásával a célja? (78-80. o.)
- Milyen polgármester Ince Iringó, illetve milyen Izsák szerint? Mi a célja a politikai posztjával, milyen szerepet tölt be az életében? Miért ragaszkodik hozzá foggal-körömmel? (72., 85-86.,)
- Hogy tudunk meg mind többet Ince korrupciós ügyéről? Milyen fokozatokban, milyen beszélgetésekből teljesül ki ez a tudásunk? Mire kívánja használni polgármesteri pozícióját, ha újraválasztják? (106-107., 123. o.)
- Ki a korruptabb, Ince vagy Izsák? Ki árthat többet a román-magyar viszonyoknak és a helyi lakosoknak?

INCE Szépen kihál az egész község.

IRINGÓ Falu.

INCE Az. Ez is nagyon fáj nekem, Iringó. Istentelenül fáj. Engemet község élére választottak polgármesternek annak idején, nem falu élére.

IRINGÓ Vakok voltak mind, amikor megválasztottak. Te vagy a legszarabb polgármester, akit a föld a hátán hordott.

Csend.

INCE Azt hiszed, akarok én polgármester lenni?

IRINGÓ Hogy azt hiszem-e? Egy bivaly seggéből is kinyalnád a trágyát, ha attól újraválasztanának.

INCE Ez nem éppen így van, Iringó.

IRINGÓ Nem-e?

INCE Gyűlölök polgármester lenni, az az igazság. De muszáj. (belekortyol a kávéba, kiköpi) A reumás Istók mártsa belé a tökét! Muszáj volt neked megint ilyen forró kávét csinálni? Itt kavargatom egy órája, s még így is szénné égeti a nyelvemet. (72-73.)

*

IRINGÓ Ince tisztességes választásokat akar.

IZSÁK Aha.

IRINGÓ Nehogy az emberek azt higgyék róla, hogy egy korrupt disznó.

IZSÁK Nem hiszi azt senki. Tudjuk jól, hogy egy korrupt disznó.

IRINGÓ Azt pletykálják, hogy bérbe adta a falu földjét kinn a hegy alatt.

IZSÁK Tán nem adta bérbe? Már neki is fogtak ott valami építkezésnek.

- IRINGÓ** Hát, bérbe adta. De a bevételt nem vágta zsebre, amiképpen pletykálják, hanem visszaforgatta a falu javára. Erről akar ő igazolást kérni, s ezt rendezi most a rendőrrel. Mutogatja neki a dokumentumokat, hogy mi mindent csinált a falunak abból a pénzből.
- IZSÁK** És mi mindent csinált? Mert én aztán nem láttam abból semmit se.
- Csend.*
- IRINGÓ** Példának okáért... leaszfaltoztatta az utakat.
- IZSÁK** Tényleg, öntött tíz méter aszfaltot a házatok elé, el is felejtettem.
- IRINGÓ** De legalább elkezdte. Folyik a munka.
- IZSÁK** Folyik. (megmarkolja a kését) A kurva vére, az fog folyni neki, ha megtudom, hogy valami sunyiságot tervez azzal a szőröstalpúval. Rozsdás szeggel fogom kivájni az agyvelejét a koponyájából.
- IRINGÓ** Nyugodjál meg, Izsák. Ő csak próbál jó polgármester lenni.
- IZSÁK** Aztán mikor szokott ezzel próbálkozni? Amikor nem látja senki, igaz-e? Mert amikor látják, akkor leginkább libák hajkurászásával van ő elfoglalva.
- IRINGÓ** Az igaz, hogy néhanapján azzal van elfoglalva, de ért el ő eredményeket is.
- IZSÁK** Ért-e? A legnagyobb eredménye az volt, hogy bezárták ezt a bányát, s mindenki munka nélkül maradt.
- IRINGÓ** A bányát nem őmiatta zárták be.
- IZSÁK** S mi volt a második legnagyobb eredménye neki? Az, hogy ebből a szép magyar községből kicsi koszos falu lett, aztán most idehozza nekem az oláhkat is ráadásképpen.
- IRINGÓ** A miket?
- IZSÁK** Az oláhkat. Hokat. Oláhokat. Na, a lényeg, hogy visszaminősítették koszos faluvá a mi szép magyar községünket a te seggfej bátyádnak hála.
- IRINGÓ** Ő tehet arról is most már? Tán saját kezűleg öngyilkolt meg itten mindenkit?
- IZSÁK** Igazad van, nem az ő szokása az olyasmi.
- Csend.*
- IRINGÓ** Jobb, ha elhúzod most innét azt a szép magyar beledet.(85-86).

*

- INCE** De... nem költözhetsz külföldre.
- IZABELLA** Miért nem?
- INCE** Nem hagyhatsz itt. Minden erőmmel azon vagyok, hogy teneked segítsék. Rövidesen visszavásárolom a házat, reád iratom, meglesz mindened, amit csak akarsz.
- IZABELLA** Te miről beszélsz, apu?
- IRINGÓ** Igen, Ince, miről beszélsz?
- Csend.*
- INCE** Arról beszélek, hogy polgármesterként én vagyok itten egy erdőterület kitermelésének a felelőse. Beszéltem egy vállalattal, s minden el lesz intézve.
- IRINGÓ** Mi lesz elintézve? Milyen vállalattal?
- INCE** Egyik politikusunk feleségének a nagynénjének a kutyájának a nevére levő vállalattal. Fizetnek egy szépecske összeget, ha elintézem, hogy ők termelhessék ki azt az erdőt. Annyira szépecske összeget, hogy vígan élhetünk, ha meg nem halunk.
- Csend.*
- IRINGÓ** Te nem is vagy akkora címeres barom idióta, amekkorának mutatod magad hétköznapokon. (Ince büszkén elmosolyodik) Hanem sokkalta címeresebb, barmabb idióta vagy! Idehívsz egy rendőrt Izsák erdőügyeire, miközben te ilyen korrupciózásokra készülsz a falu erdőjével?!
- INCE** Más választásom nem volt, Iringó. Ha nem lehetek tovább polgármester, nem tudom elintézni a vállalat dolgát, s akkor füstbe megy az egész.
- IRINGÓ** A barom agyad ment füstbe neked. Tiszteltelek, becsültelek, Ince. Azt hittem, hogy te jobb vagy. De ugyanolyan disznó vagy te is, mint akármelyik román polgármester a tévében.
- INCE** Hát, nem vagyok én jobb semmivel. Egyformák vagyunk, ha ilyesféle dolgokról van szó. De a családjunkért teszem, s a házáért, ezt ne felejtse el. (106-107.)

F/ FELTÁRULÓ TITKOK, BÚNÖK

- Milyen bűnök tárulnak föl a drámában és milyen sorrendben?
- Milyen titkok derülnek ki csupán az utolsó előtti, a 11. jelenetben?
- Milyen viszonyban van egymással a nézők tudása és Florin tudása? Mi az, amiről tőle értesülünk elsőnek, mi az, amit mi mások párbeszédeiből már előbb tudunk?
- Milyen eszközöket, módszereket vet be Florin nyomozása során? Kik az informátorai?
- Hol található a dráma fordulópontja, ahol teljesen átrendezőnek a viszonyok?

FLORIN Erdők...

INCE Az. Erdők.

FLORIN Hegyek...

INCE Hegyek is.

FLORIN Szép ez a román föld.

INCE Sz... khm...

FLORIN Csak ott kint a hegy alatt mintha valami konstrukció történne. Építészet. Az egy kicsit elrontja a peiszázst. Mintha valami kompánia vagy vállalat építkezne. Építkezne oda a falu területére. (csend) Biztos sokat fizet a falunak egy ilyen kompánia vagy vállalat, ha konstrukciót csinál. (csend) Aztán amit fizet, az könnyen a polgármester lányának a kontjára kerülhet a Csentráln Internacionál Bankban.

INCE *(megfordul)* Mi?

FLORIN Verifikáltuk, és nem találjátok ki: tényleg oda került. Na? Mit még mondtok, nem érdekes?

INCE Mi a reumás Istók valagáról beszélsz?

FLORIN Nem azért jöttem ide, amiért hívtál, Ince. Amikor adtad a telefont, hogy a policia küldjön valakit hozzád, csináltunk kicsi ellenőrzést. És neked hála kaptam máma a faluban mártorokat is, akik ellened fognak vallani. Káz lezárva.

INCE Milyen káz van lezárva?

FLORIN Az, amelyikben te méysz a börtönbe. Tégedet jönnek majd aresztálni.

IRINGÓ Ez nem lehet igaz, édes Istenem. *(Leroskad a kanapéra)*

Csend.

INCE *(odalép Florinhoz)* Te képmutató szőröstalpú görény! (123-124. o.)

*

FLORIN Háhá, szurpriza, szurpriza! Tudjátok, kurva bozgorok, a pálinkától járásnak indult az emberek nyelve. Találjátok ki, mit még tudtam meg. Megtudtam, hogy nem a baleset miatt lett ilyen Iringó asszony arca, hanem az alkoholiszt férje miatt. Akit aztán éjjel, amikor aludt, addig vert egy rángával, ameddig fogpaszta lett a feje. Utána szépen kivitte beledobálni a kútba. Exhumálással verifikálni lehet könnyűséggel, hogy agyonverték. Drága bozgorok, nem Ince lesz egyedül, aki börtönbe megy. (126.)

● Lehetséges megoldások, háttérelmezés

Magyarság (és románok): Az „Erőt, békét, magyar igazságot!” jelszóval színre lépő Izsák politikai ellenfelét nemzetárulónak bélyegzi. Erre ezúttal az ad alapot, hogy Ince román rendőrt hívott a faluba – Izsák elleni politikai küzdelméhez eszközként. Izsák nacionalizmusának szatirikus-abszurd eltúlzása, hogy állítólag a katonaságnál két százkilós tisztet agyonvert, mert nem hagyták, hogy rovásírással töltsön ki egy űrlapot. Sőt már a Turul Zászlóalj Harcosait is otthagya Iringó szerint, mert túl liberálisak voltak neki. Florint mindaddig gyalázza, sőt erőszakot akar alkalmazni vele szemben, amíg az le nem csitítja azzal a hazugsággal, hogy magyar feleségével fiukat Álmosnak kereszteltek. Ince a darab fordulópontjáig nemzetiségi kérdésben „reálpolitikai” álláspontot képvisel: „ami megtörtént, megtörtént. A múltat eltemettük, most már békeségben élünk” – mondja alighanem Trianonról s az összes magyar sérelemről. Amikor azonban kiderül, hogy Florin a korrupció, a hatalommal való visszaélés miatt nem Izsákot, hanem őt készült letartóztatni, feltámad benne a magyar nacionalista és Izsák lehetséges érveit vágja a román rendőr fejéhez. Mintha a magyarság (a nacionalista ideológia) pusztá előhúzzható, kéznél lévő eszköz lenne: Izsák a polgármesteri szék megszerzésére, Ince bűne elfedésére, eljelentéktelenítésére használja. Florin és Ince vitája, a darab tetőpontja, szinte paródia vagy kabaré jellegű, a nemzeti sérelmek tromfoló, egymásra licitáló, ezerszer elmondott szövegeket szajkózó elősorolása miatt. A vitát lezáró tragárság* mintegy összefoglalja a dráma abszurd jellegét.

Emberi kapcsolatok, távlattalanság: Iringó lassan ötven lesz, Ince csak kicsit idősebb. Ince özvegy, felesége és fia nyolc éve halt meg autóbalesetben; a volánnál testvére, Iringó ült. Az asszony férje is sok éve halott, eleinte úgy tudjuk, öngyilkos lett, kútba ugrott, később megtudjuk, alkoholista és őt bántalmazó férjét maga Iringó ölte meg. Ince lánya egyetemista a városban, nem tudható milyen egyetemen, ill. milyen szakon. A lányt apja tartja el. Ince és Iringó kölcsönösen fogva tarják egymást a házban és a faluban, kapcsolatukban van valami groteszk módon idilli s egyúttal szörnyű. Két összefonódott életkudarc. Iringó elmenne, férjét keresne, de ebben elcsúfított arcán kívül az is akadályozza, hogy bátyja sakkban tartja őt egyrészt büntudatával (hisz az asszony felelős a két halálesetért), másrészt – mint később kiderül – alighanem a férjgyilkosság titka is kiszolgáltatja Iringót Incének. A polgármester szintén függ a húgától, hiszen a családi házat, melyben laknak, eladta neki.

Ince továbbra is polgármester akar lenni, hogy az állás tisztességes és tisztességtelen jövedelméből biztosítsa egyetemista lánya kiemelkedését. Iringó ma is csinos még, eladná a házat és a városba költözne, férjhez is menne. Florin ezt kihasználva udvarol neki, s azt mondja, olyan, mint a felesége volt. Az udvarlás része a rendőr nyomozásának, híveket, informátorokat gyűjt. Amikor már mindent tud, kegyetlenül odavágja Iringónak, hogy eltorzult arcával egy pillanatig sem tetszett neki. Izabella kihasználja az apját. Hízélgését pénzért adja, most is csak pénzért jön haza, hogy külföldre szökhessen a rendőrség elől, mivel „füvet” természetett. Ő az egyetlen, aki kiszabadul eddigi viszonyai közül, de azon az áron, hogy elfogadja Izsák pénzét, aki pedig erőszakkal tette magáévá. Jövőbeli olaszországi sorsa nem sok jót ígér.

Figurája azonban ennél jóval árnyaltabb. Az ő szájából szakadnak ki a legtisztább, legegyszerűsebb, legillúziótlanabb szavak is, nemcsak a hízélgés és a magát mórlikálás. Ő az egyetlen, aki

szembenéz a tényekkel. Ő mondja ki a darab címmel kiemelt kulcsszavát, a **vakságot** is. „Egy hipermarketben vagyok takarítónő három kurva éve! (csend) Csak te vagy olyan vak, hogy soha nem veszel észre semmit.” Sőt apja élőködőjéből oltalmazója lesz, aki immáron nem kap tőle, hanem ad neki: [Izsák] „adott pénzt, hogy kimenjek Olaszba” [...] „És megesküdt, hogy soha nem fogja bántani aput [...] cserébe le kellett feküdnöm vele” 119-120. o.). Lehet, hogy Izabella Olaszországban mégis jobb életet fog élni.

Politika, korrupció: A *Bányavakság* annyiban jellegzetes rendszerváltás utáni kórkép, hogy a falubéli munkanélküliségnek, az elnéptelenedésnek az oka a – nyilván korábban is veszteséges – állami bánya bezárása. Másfelől a tulajdon feletti rendelkezést a rendszerváltás, a reprivatizáció (az állami tulajdon magánkezekbe kerülése, visszakerülése) hozta el. Ahogyan Ince politikai vetélytársáról Florinnak mondja: „A lopás, igen, az úgy történt, hogy Izsák volt itten az első, aki visszakapta az erdőt, amit Csau idejében elvett a kollektív. Felét eladta, abból gépeket vett, s elkezdte kitermelni a fát. Csakhogy nem a saját erdőjét vágta ki, hanem azokét, akik még nem kapták vissza. S amikor aztán visszakapták, látták, hogy lószart kaptak vissza, mert nem volt már ottan semmi”. A magánosítás során történt tengernyi visszasság a posztkommunista átmenetnek általános s alighanem szükségszerű jellemzője volt, nem holmi erdélyi specialitás. Barabás Ince Szécsi Izsáknak ás vermet, de maga esik bele, mert az ő pénzügyi manipulációja, korrupciója egyrészt frissebb, másrészt egyértelműen politikai pozíciójával való visszaélés: a falu földjét adta bérbe egy nagy építkezési cégnek, a bejövő pénz pedig magánzsebbe vándorol. Florin szerint Izabella számlájára a „Csentrál Internacionál” bankba. Izsák alakja a Magyarországon is erősödő szélsőjobboldali demagógia és politikai veszély megtestesülése. Jellegzetes eszköze a nemzetárulózás. Fegyvere az elkeseredettségre, csalódottságra alapozó gyűlölet. A bajokért a „szőröstalpú” románokat és Incét okolja. Hamisan vádolja Incét, az általa leváltani készült régi, helyi „politikai elitet” azzal, hogy a falu süllyedése, elnéptelenedése az ő hibája s nem nagyobb folyamatok következménye, hogy miatta zárták be a bányát, miatta minősült vissza a község faluvá. Magát és választóit irreális ígéretekkel áztatja, azzal, hogy „Erdélyország újra a miénk” lesz. Ez az ideológia váltja fel Ince románokkal kiegyező „hamis realizmusát”. Ennek a politikai erőnek a félelmetességét és ellenszenvenességét brutalitása és alpári magyarokodása teszi ellenszenvenessé. Éppen Izsák az, aki nyelvi hibákat ejt, hibásan használ szólásokat (pl. „*petrezselymet hegyezni*” „*zabot hegyezni*” helyett). Csakhogy az előző polgármester (elit) korrupciója, lejáratódása, sikertelensége miatt ő veheti át a hatalmat – s ez sem csupán egy kis, erdélyi hegyi faluról szól. Persze, hiába a fennkölt szólások, Izsákot is az egyéni haszon mozgatja: a darab végén kiderül, fő vágya Incéék házának megszerzése volt.

Feltároló titkok, bűnök: Először Ince felesége és fia halálának körülményei derülnek ki, azután a polgármester korrupciós ügyei, majd az, hogy lánya, Izabella már három éve nem egyetemista, hanem takarító egy hipermarketben, még később az, hogy Florin, a városból jött rendőr eleve nem Izsák, hanem Ince ellen gyűjtött terhelő adatokat. Végül pedig az, hogy Ince testvérének, Iringónak férje nem a kútba fulladt, hanem felesége verte agyon. Ince korrupciós ügyéről azelőtt is hallunk (a 10. jelenetben) a polgármester Izabellával és Iringóval folytatott párbeszédében, mint hogy erről Florin beszélne (a 11. jelenetben).

III. A KOMIKUM FORRÁSAI

Az alábbi kérdéseket célszerű fokozatosan adagolni, mivel a későbbiek gyakran válaszolnak a korábbiakra.

- Idézzetek fel minél több olyan példát, amikor a közönség felnevetett vagy felnevetette volna az előadás során! Próbáljátok leírni, mikor mi volt a komikum forrása?
- Mi mulatságos Iringó (Bozó Andrea) előadást nyitó némajátékában?
- Mi mulatságos Ince színrelépésében?
- Mi minden adja a káromkodások, trágárságok, nyelvi durvaságok komikus hatását? Miért nevetünk a durvaságon? Milyenek ezek a káromkodások?
- Hogyan viszonyul a szereplők hangsúlya, hanglejtése szavaik indulatosságához, vaskosságához?
- Idézzétek fel az ismétlődésnek mint komikumforrásnak néhány példáját, típusát!
- Milyen a Bányavakság dialógustechnikája? Nyelviileg hogyan kapcsolódnak össze a párbeszédben a szereplők megszólalásai, a kérdések és feleletek? Miért hatnak gyakran természetellenesnek, komikusnak ezek a dialógusok?
- Mi teszi komikussá Izsák megjelenését?
- Mit érzünk komikusnak az Incét játszó színész (Kaszás Gergő) játékában?
- Mit érzünk komikusnak Izabella figurájában?
- Keressetek, idézzetek fel példákat, ahol a szereplők különböző anyanyelve, illetve kevert nyelve a komikum forrása!
- Idézzetek föl félrehallásokon, félreértéseken, nem értéseken alapuló poénokat, komikus helyzeteket a darabból!
- Keressetek példát arra, hogy a komikum forrása a nézőnek, olvasónak a szereplőkkel szemben érzett fölénye, amit azok tudatlansága, műveletlensége okoz!
- Keressetek példákat a halott metaforák életre keltéséből, a szólások szó szerint vételére alapuló komikumra!

Néhány idézet:

IRINGÓ Azt én nem tudom, hogy miért játszol velem. Csak azt tudom, hogy ha Izsák megneszeli, hogy rendőrt hívtál ide, s még el is szállásoltad ráadás képpen, kettéhasítja a fejedet. Rozsdás szeggel fogja kivájni az agyvelődöt a koponyádból.

INCE Nem úgy megy az.

IRINGÓ S utána le is szopogatja, arra felkészülhetsz.

INCE Mit szopogat le?

IRINGÓ A rozsdás szegről a barom agyvelődöt, amit a barom koponyádból vájt ki.

INCE Megmondom én mindjárt, mimet szopogassa le Izsák. Azt hiszed, félek én tőle? (69. o.)

*

INCE (lecsapja a csészét az asztalra) Azt. Amit csak akarsz. Dörgöljed ismétlen az orrom alá, hogy tiéd a ház!

IRINGÓ Nem dörgöltem én az orrod alá semmit se.

INCE Nem-e?

IRINGÓ Nem.

INCE Ha tudtam volna, hogy ezt kell majd hallgatnom egyfolytában, belédarálom magamat a moslékba aznap, amikor eladtam neked a részemet. Minden áldott napon az orrom alá kell dörgölni, hogy tiéd itt minden, s azt csinálsz, amit akarsz.

IRINGÓ Én aztán nem szoktam ezt az orrod alá dörgölni.

INCE Csak három alkalommal naponta. Nehogy véletlenül elfelejtsem.

IRINGÓ Ki ne sebesedjen az orrod alja a sok odadörgöléstől. Kérsz-e reá vietnámi kenőcsöt? (76. o.)

● Lehetséges megoldások, háttérelmezés

Az előadás indításában több dolog is mulatságos. Vicces, ahogy belelátunk Iringó senki által nem látottnak vélt, „négy fal között” végzett tevékenységébe, iszogatásába. Mókás, ahogy a saját eszén próbál túljárni, ahogy küzd magával, hogy a következő adagot is lehajtsa-e. Ahogy elrejtje maga elől, majd előveszi az üveget. Mókás pálinkaivási némajátéka, pantomimja: az ital erősségét jelző féllábra állása, majd ugrándoazása. Mulatságos, ahogy Ince a hűgával folytatott párbeszéd kezdetén láthatatlan. Nem tudjuk, hol van és kicsoda a hang forrása, majd egy fólia alól bújik elő, mintha a föld alól jönne – mint egy beckett-i véglény. A darab fontos komikumforrása a trágárság, durvaság. Hogy ez miért mulatságos? Egyrészt nyilván érvényesül Freud viccelméletének azon gondolata, hogy a *tabu érintése*, a tiltott témák és a szavak használata, a normaszegő beszéd egyfajta felszabadító-felszabadult nevetéshez vezet. Szabad, amit nem szabad. A durvaság váratlansága is hozzájárul a hatáshoz. Másrészt komikus a trágárságok, káromkodások kacifántossága, nyakatekertsége, „székelyes” furmányossága. Például: „Egy bivaly seggéből is kinyalná a trágyát”, „a reumás Istók mártsa belé a tökét”, „te köménymagfaszú nemzetszéggyene [...] Hozzál egy tálat a kurva oláhbérenc belének” stb.. A durvaságok gyakran összekapcsolódnak a komikum egy másik jellegzetes forrásával, az ismétlődéssel és Székely Csaba dialógustechnikájának egy további jellegzetességével. A fenti, hosszabb idézetekre is jellemző, hogy a második beszélő gyakran szó szerint megismétli az első beszélő fordulatait, a válasz a kérdést. Ez az ismételtetés gépiessé, bábu- vagy karikatúraszerűvé teszi az alakokat. Az „az orrod alá dörgölni” kifejezés például ötször fordul elő a néhány soros idézetben, háromszor Iringó, kétszer Ince mondja. Ráadásul itt is megfigyelhető a szavak kétszeres felhasználása, a szó szerinti és elvont jelentés kettőségével való játék, a halott (köznyelvi) metafora szó szerint vétellel való felelevenítése. Az orr alá dörgölést Iringó utolsó megszólalása már fizikai konkrétóságában használja, és vietnámi balzsamot javasol a dörgöléstől keletkezett seb kezelésére. Ugyanez történik a „madarak csiripelik” szólással (83. o.). A szó szerinti ismétlés, a refrénszerű fordulatok valamiféle komikus és kimódolt ráérősséget adnak a színpadi beszédnek. Az indulatos kifejezéseket gyakran „szikár, ejtett hanglejtéssel” (Csáki Judit) adják elő a színészek. Így komikus kontraszt jön létre a szavak indulati tartalma és a tárgyilagos intonáció között.

Jellegzetes komikumforrás a tudatlanságból, illetve a nyelvi különbségből fakadó nem értések, félreértések, félreértelmezések, például a „vedzsetáriánus” kifejezése (82-83.) vagy a „tramvaj” (villamos) szóé (97-99.). Lehet olcsó kabarépoénoknak nevezni ezeket a félreértésre épülő komikus helyzeteket, de színpadi hatásuk aligha vitatható.

Izsák (Epres Attila) figuráját komikussá rajzolják eltúlzott nacionalista szólamai és nyelvi agresszivitása, aminek a színpadi megjelenítésben bakancsa, sapkáján viselt harcosjelvénye, szitytya-pólója, military nadrágja és izmait domborítgató bodybuildinges testtartása felel meg. Mind ezt egyszerre színezi félelmetessé és otthonossá a törrel való jóízű szalonnázása. Izabellát (Eke Angéla) kacér vonaglása teszi mulatságossá, Kaszás Gergő (Ince) játékát pedig múmiaszerűsége, kiégettséget megjelenítő redukált arcjátéka, az alkohol hatását ellensúlyozandó mesterkéltlen egyenes - és gyakran ingásba váltó - magát-tartása. Tartásának, mozgásának fontos mozzanata a főleg hivatalos helyzetekben alkalmazott papos kenetteljesség, széles, egyszerre szívélyes és szertartásos gesztusok. Talán azt jelezheti ez a gesztusrend, hogy polgári példa híján az előljáró csak a vallási vezető példáját tudja utánozni. A nagyzó géztusok és kicsinyes célok között így még élesebb a kontraszt.

IV. TRAGÉDIA, KOMÉDIA, ABSZURD SZÍNEMŰ

Csoportmunka, de lehet eleve frontális megbeszélés is

- A. Érveljetekek amellett, hogy a Bányavakság naturalista-realista darab!
- B. Érveljetekek amellett, hogy a darab abszurd-groteszk színjáték!
- C. Érveljetekek amellett, hogy a darab tragédia!
- D. Érveljetekek amellett, hogy a darab komédia!
- E. Bizonyítsátok, hogy Bányavakság a csehovi világlátást és dramaturgiát követi!
- F. Bizonyítsátok, hogy a darab az ibseni analitikus dráma modern megfelelője!

Florin (Tóth József) meggyilkolása

● Lehetséges megoldások, háttérelmezés

- A. A cselekmény konkrét időben és helyszínen játszódik: a rendszerváltás utáni Erdély egy olyan kis hegyi falujában, melynek egyetlen munkát adó üzemét, a bányát bezárták. A darabban előforduló társadalmi folyamatok, problémák nagyon is jellemzőek: privatizáció, munkanélküliség, a falu elnéptelenedése, alkoholizmus, román-magyar ellentét, erősödő szélsőjobboldali nacionalizmus, korrupció, kábítószer stb. A színpadkép a falvakból, szegény külvárosokból ismerős konyhaszekrényrel teljesen valószínű.
- B. Az abszurdba hajlik a szerencsétlenség, nyomorúság ilyen valószínűtlen koncentrációja, sűrítése. „Csizmadia Tibor rendező ebben a darabban meglátott egy lehetőséget, és kapva kapott rajta: az abszurd villan fel ugyanis a cselekményben, mégpedig a sűrítés révén; ez pedig rávetül a figurákra is. Nem pusztán arról van szó, hogy ennyi nyomor és csapás, balsors és szerencsétlenség, amennyi az Ince polgármestert környező kis közösségbe beleszorul, realista megközelítésben mindenképpen túl sok, a múltban történt családi tragédiákról nem is beszélve. Hanem inkább arról, hogy az építkezés - amely elegyíti az életkép, a családi dráma és a krimi fogásait, valamint nem annyira horizontális, mint a *Bányavirág*ban, hanem inkább a mélység felé tart – gondosan és pontosan csavarodik az abszurd tágassága felé” (Csáki Judit). Abszurd drámára jellemző az apró mindennapi tevékenységek komikus ismétlése ivás, palackcsere – v. ö. a Godot cipőhúzásával és répaevésével.) Abszurd drámába illik az is, hogy Ince időről időre kényszeresen megkergeti a libákat. Az abszurd felé hajlítják a darabot a bohózáti jellegű nyelvi félreértések, szójátékok („vedzsetáriánus”, Izabella egyetemi szakja, tramvaj stb.). A díszlet elemelő mozzanatairól (hátral nyitott ház, beton, fóliák) már korábban esett szó.
- C. A főszereplő minden álma szertefoszlik, egy élet romba dől. Nem lesz polgármester, lányából nem lesz diplomás, elhagyja apját. Róla és testvéréről is minden múltbeli bűn kiderül, gyilkossá válik, ezáltal Izsáknak végleg ki lesz szolgáltatva. A logikus befejezés az öngyilkosság lenne.
- D. A szójátékokban dúskáló nyelv, a szereplők viselkedése, az alakok meghatározó jellemvonásainak komikus eltúlzása, a félreértés-szituációk, a fordulat jellege (valaki nem azért jött, amiért hívták), a nemzetiségek sérelmeinek egymást túllícitáló felsorolása mind-mind a komédiára jellemzőek.
- E. Szó volt már a hiábavaló vágyakozásról (pl. Iringó elvágódása, férjhez menési vágya), a sok szinte egyforma fontosságú szereplőről, az elrontott, kiteljesíthetetlen életokról, az abszurdba, vígjátékba hajló párbeszédekről a tragikus-melodramatikus helyzetekben. Csehovi a szereplők önsajnálata, felszakadó vallomásai is. Jellegzetesen csehovi az, hogy végül a felfordulás, a kitörések után minden ugyanúgy folytatódik: az utolsó jelenetben már Izsák a polgármester, a faluban folyik tovább minden, ahogy eddig. Megoldás nincs, de Ince nem von le semmilyen következtetést, nem lesz öngyilkos, csak újra elindul megkergetni a libákat.
- F. Florinnak hála a nyomozás során feltárulnak a múlt bűnei, analitikus szerkezetnek megfelelően, ahogy haladunk előre, egyúttal hátrafelé is mozgunk az időben. Legvégül derül ki a legkorábbi eset, Iringó férjgyilkossága.

V. KREATÍV FELADATOK

A darab előadás utáni megbeszélését ezekkel a feladatokkal is lehet kezdeni.

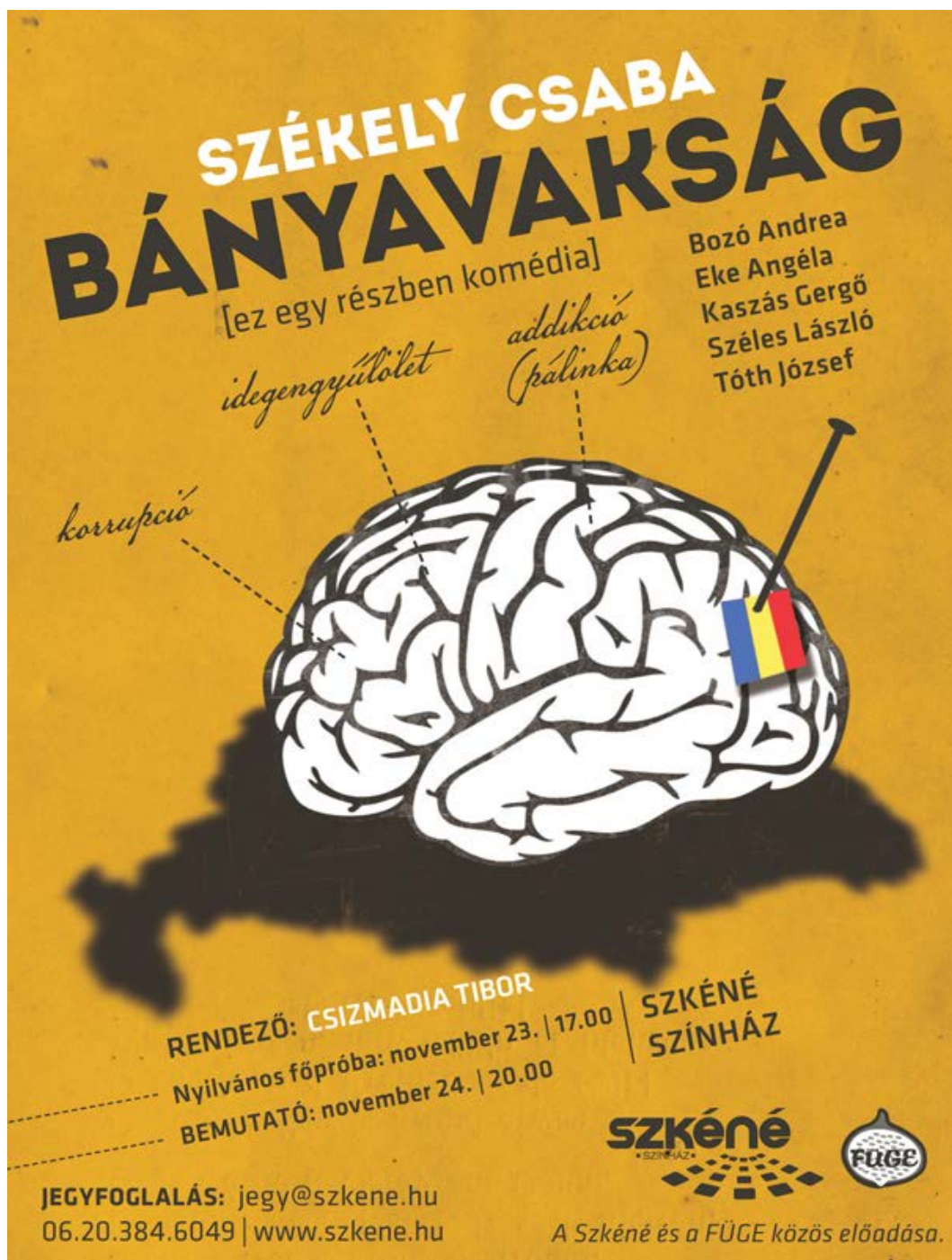
- Írjátok meg és adjátok elő Florin nyomozási jegyzőkönyvét!
- Írjátok meg és egyikőtök adja elő Ince drámát záró tragikus nagymonológját!
- Írjátok át a darab cselekményvázát (történetét) úgy, hogy egyértelműen tragédiává váljon!
- Írjátok át a darab cselekményvázát (történetét) úgy, hogy egyértelműen komédia váljon belőle!
- Írjátok felháborodott elítélő kritikát a darabról és látott előadásáról!
- Az előző kritika gondolatait felhasználva rendezetek vitát (disputát), amelyben az egyik csoport a fent említett negatív kritika érveit használja, a másik védi, dicséri a darabot és az előadást!

Iringó (Bozó Andrea) és Ince (Kaszás Gergő)

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK AZ ELŐADÁS PLAKÁTJÁHOZ:

1. Milyen alapötletre, alaki hasonlóságokra, metaforikus azonosítás(ok)ra épül a plakát?
2. Az anatómiai szemléltető ábra szaggatott vonalainak végén található fogalmak hogyan foglalják össze előre a darabot?
3. A román zászlónak az anatómiai ábrához való kapcsolódása miben hasonlít a különböző agyi központokat, területeket jelölő fogalmak kapcsolódásához és miben különbözik azoktól? A vizuális különbség milyen jelentést, érzést sugallhat?
4. Értelmezzétek az „ [ez egy részben komédia]” műfajmegjelölést szójátékként, azaz kétféleképpen!

● SZAKIRODALOM

AZ IDÉZETT KIADÁS:

Székely Csaba: Bányavidék – drámatrilógia. Magvető, Budapest, 2013

INTERJÚK SZÉKELY CSABÁVAL:

http://www.litera.hu/hirek/szekely_csaba_a_boldogsag_elutazott_errol_a_videkrol

<http://www.kortaronline.hu/2013/03/szinhaz-szekely-csaba/14574>

<http://www.ellenfeny.hu/archivum/2012/5/3745-kinevetni-a-remenytelenseget>

<http://vasarhely.ro/kozter/banyavaksag-ahogy-szerzo-latja#.VLJAj9KG-iE>

A TRILÓGIÁRÓL, AZ ÍROTT DRÁMÁRÓL:

Székely Csaba Bányavidék című trilógiáját bemutatja Radnóti Zsuzsa (videó):

<https://www.youtube.com/watch?v=a2HSjCktya4>

Kovács Dezső és P. Müller Péter kritikája (Színház, 2013, november):

http://szinhaz.net/index.php?option=com_content&view=article&id=36891:1-konyv-2-kritika&catid=88:2013-november&Itemid=7

Reichert Gábor: Két székely elmegy a kocsmá előtt (Műút, 2013. augusztus)

<http://www.muut.hu/?p=3164>

A BÁNYAVAKSÁG ELŐADÁSÁRÓL A SZKÉNÉ SZÍNHÁZBAN:

Csáki Judit: Magyar táj, magyar ecset (Magyar Narancs, 2013/5):

<http://m.magyarnarancs.hu/szinhaz2/magyar-taj-magyar-ecset-83426>

Varga Anikó: Sújtólég (Revizoronline, 2013. január):

<http://revizoronline.com/hu/cikk/4291/szekely-csaba-banyavaksag-szkene-szinhaz/>

S Z Í N L A P

Székely Csaba **BÁNYAVAKSÁG**

a Szkéné Színház és a FÜGE közös előadása

Bemutató: 2012. november 24.

- Ince, ötvenes férfi: KASZÁS GERGŐ
 - Iringó, a húga: BOZÓ ANDREA
 - Izabella, a lánya: EKE ANGÉLA
 - Florin, rendőr: TÓTH JÓZSEF
 - Izsák, szomszéd: EPRES ATTILA
- Rendező: CSIZMADIA TIBOR
- Látvány: CZIEGLER BALÁZS
- Dramaturg: LŐKÖS ILDIKÓ
- Munkatárs: TÓTH GÁBOR ANNA, SKRABÁN JUDIT

Az előadás hossza: 100 perc egyben

Az előadásról még több kritika, fotó, infó: www.szkene.hu